

YIRMİNCİ YILINI BİTİREN KONSERVATUARDAN TÜRK TİYATROSU DOĞABİLİR Mİ?

Ankara Devlet Konservatuvarı kurulalı on yıl, tiyatro kısmının ilk mezunlarını vereli de beş yıl oluyor. Onuncu yıldönümü münasebetile, bugüne kadar olan faaliyetlerinin bir bilançosunu yaparken şu iki sorunun cevabını araştırabiliriz:

- 1) İlk mezunlarını vereliberi, Konservatuvar temsilcileri bir memleket tiyatrosunun doğuşunu müjdeliyor mu?
- 2) Artık öğrencilik devresini aşmış birer sanatkar hüviyetile karşımıza çıkan gençleri, sanatlarının tekniğine, "işçiliğine" hakim midirler?

Biliyorum, konservatuvarlar büyük sanatkar yetiştirmezler ve bir memleketin tiyatrosu konservatuvarlardan doğmaz. Büyük sanatkarlar sahnede, seyirci önünde oynıya oynıya yetişirler. Ama konservatuvarlar, büyük sanatkar olabilecek kabiliyetlere, aktörlük sanatının tekniğini, işçiliğini verebilirler. Her sanatın bir "ustalığı" vardır; konservatuvarlar bunu sağlamakla vazifelidirler.

Konservatuvarlar bir memleketin tiyatrosunu doğurmazlar ama, yetiştirdikleri elemanlar vasıtasıyla tiyatro cereyanlarına tesir edebilirler ve mezunlarından, belirli vasıfları olan bir tiyatro cereyanını başlatmaları, veya zaten varsa, geliştirmeleri beklenir. Bizim için gaye, Amerikan sahnesinden, İrlanda tiyatrosundan bahsettiğimiz manâda bir Türk Tiyatrosunun doğup gelişmesidir. Garb'ın tiyatro geleneği içinde, bugünün dünyasının ileri sanat anlayışının ve faaliyetlerinin istikametinde, ama bizim memleketimizin şartlarından gelen özel vasıfları da haiz, dünya tiyatrosuna bizden de bir şeyler katan bir Türk Tiyatrosu!

Konservatuvarın son yıllar zarfında sahneye koyduğu eserleri aklımdan geçiriyorum: Otelci Kadın, Julius Ceasar, Antigone, Yanlışlıklar Komedi, Kibarlık Budalası, Kahvehane, Bizim Şehir, Anasının Kuzusu, Faust... Eserlerin seçilişinde belirli bir tiyatro anlayışının, bir gayeye doğru yönelmenin belirtileri görülüyor. Deniliyor ki, "Efendim, bu çocukların yetişmesi için her çeşitten eser oynamaları lâzım, kasden böyle bir harman yapılıyor." Olabilir. Ama gençlerin yetişmesi için, tecrübesiz aktörlerin ilk ağızda başaramıyacakları belli olan Antigone'yi, Julius Ceasar'ı, Faust'u mutlaka oynamaları lâzımsa, bu, okulun kendi öğrenci ve öğretmenlerinin teşkil ettiği seyirciler önünde, uzun dekor külfetine girmeden yapılabilir. Beş senelik mezunlarıyla Konservatuvar bugün bir eser sahneye koyunca, artık öğrencileri yetiştirmek için ders mahiyetinde bir temsil değil, profesyonel bir tiyatro faaliyeti ortaya koyuyor demektir. Yani bugün Konservatuvar, okul görevi yanında ikinci bir iş daha görmektedir. Ondan, profesyonel tiyatronun ölçülerine, standardına uygun temsiller beklemek hakkımızdır.

Bununla beraber, eserlerin listesini bir daha gözden geçirirsek bunların pek de sebepsiz seçilmediğini sezeriz. Ama maalesef, tesir ettiğini sezdiğimiz âmiller, bir memleket tiyatrosunu geliştirmek bakımından pek de faydalı cinsten değil. Bir tarafta, Julius Ceasar, Antigone, Faust gibi büyük isimli, etraflarında asırlardan ge-

len bir şöhret halesi taşıyan eserler. Hani, işte biz bunları da oynıyabiliyoruz, diye Konservatuvarın öğünebileceği eserler. Muasır bir piyes olmakla beraber, bizim için yeni olan ve biraz da garip gelen sahneye konuş tarzıyla Bizim Şehir de gösterişli eserler sınıfına girer. Diğer tarafta, Kahvehane, Otelci Kadın, Anasının Kuzusu gibi, İstanbul Şehir Tiyatrosunun sürüp götürdüğü vodvil ve komedi geleneğini destekler mahiyette, seyircinin kolayca rağbetini çekip ucuz başarı kazanacak piyesler.

Son oynanan Faust'u hatırlıyorum. Faust'ta bile nerede mümkünse orada, komediye kaçılmış, güldürerek seyirci kazanılmak istenmiş gibi... Meselâ, Faust'un rolünü alan şeytanla acemi öğrenci arasında geçen sahne. Burada Mefisto o zamanın bilimlerinin istihzalı, ama ciddî, bir tenkidini yapıyor. Bu mübalağalı bir komedi sahnesine çevrilmiş. Seyirci gülüyor ya... Meyhane tablosu, Marthe'in Mefisto ile kırıştırdığı sahne de öyle. Zaten Mefisto'nun kendisi bir soytarı olmuş çıkmış. Bunun mesuliyetini, bu rolü oynayan genç sanatkârlara yükletemeyiz. Bir eseri sahneye koyan rejisörün o eseri ve o eserdeki karakterleri kendine göre bir anlayışı vardır. Aktör, rejisörün çizdiği çerçeve içinde rolünü oynar. Hele genç sanatkârların rol aldığı bir eserde rejisörün bu tesiri kendini daha da belli eder. Mefisto şahsiyetli bir soytarı gibi tefsir olunmuş. Bu rolü oynayan iki aktörden biri bunu daha mübalağalı, öbürü biraz daha ölçülü oynuyor, o kadar.

Eserlerin oynanışında ve sahne tertibatında da özel bir tiyatro anlayışının ümit verici belirtilerini görmüyoruz. Umumiyetle bir komediye, hatta farce'a kaçış var. Yine umumiyetle genç aktörlerin oynayı mübalağalı, kiminde aşırı, kiminde asgârî derecede, ama belli ki rejisör ve bu gençleri yetiştirenler mübalağalı jestlere ve mimiklere mütemayiller, konuşuşları da mübalağalı oynayıya uygun. Hani, modası geçmiş bir şiir, daha doğrusu "manzume" okuyuşu vardır. Şahıs yüksek bir perdeden bir makam tutturur gider. Sesi, kendi tabii sesi, okuyuşu değildir. İşte Konservatuvar temsillerindeki konuşmalar da öyle, Faust'ta bu hal büsbütün bârizdi. Şüphesiz sahnede konuşma günlük hayatımızdaki konuşmalar gibi değildir. Sahnede daha yüksek sesle, açık, düzgün, kelimelere değerini vere vere konuşmak lâzım. Ama sahneden uzakta oturan seyirciye bu dil tabii gelmelidir. Nasıl ki, aktörlerin makyajlı yüzleri yakından "tabii" görünmez, ama makyaj, yüzler uzaktan tabii görünsün diye yapılır.

Ya dekorlar? Kısır, sanatkâr ilhamından nasibi olmıyan bir muhayyelenin bir "fotoğraf realistiği" ile hazırlandığı o şatafatlı, külfetli, masraflı sahneler... Halbuki dekorun da kendine göre bir sanat tarafı, estetik değeri olmalı. Şatafat ve masraf estetik değeri yaratmıyor. Diğer taraftan dekor, daima arka planda, sadece piyese gereken havayı veren, oyunun seyirci için zevkini arttıran yardımcı unsur olarak kalmalıdır. Konservatuvar temsillerinde dekorlar, seyircinin dikkatini çekmekte oyunun kendisiyle rekabet halindedir, hele Faust'ta... Zaten eser bir aşk melodramı haline getirilmiş bu melodram da dekorların arasında kaybolmuş. Yirmi bir tabloyu sadece dekor olarak seyredebilir, "Nasıl da yapmışlar!" diye parmak ısrabilirsiniz. Sütunlar, kemerler altında oturup bir sigara içmek isteyeceğiniz kadar "realist" ağaçlar, yarı ışıklar, alevler, dumanla, projeksiyonla aksettirilen resimler... Faust temsili, bir aşk hikâyesi haline sokuluşu ile; külfetli dekorları, mübalağalı oynanışı, lüzumsuz seyirciyi güldürmek gayretleriyle, kolay tarafından rağbet ve takdir kazan-

ma temayülünün en son ve en açık bir misalidir. Memleketimizde inkişafını görmek istediğimiz tiyatro her halde bu değil.

Konservatuvar, yetiştirdiği elemanlara, sanatların tekniğini, işçiliğini tam kazandırmış mıdır? Yukarıki satırlarda aktörlerin konuşmaları ve vücut hareketleri hakkındaki müşahedelerimizi kısaca belirttik. Konservatuvarın yıldızları arasında -ikinci derecedekileri bırakıyorum- nefes alışlarını kontrol edemiyen, sahnede dururken ellerini ne yapacağını pek bilemeyen, yüzüne ciddi bir ifade vereyim derken ağzını çarpıtarak konuşan gördüm. Son temsilde, Faust, Mefisto gibi başlıca rolleri üzerlerine almış olan aktörlerin söylediklerinin mühim bir kısmını anlamadım. O heyecanlı tiradlarda kelimeler, tutturdukları makam içinde kayboluyordu, cümlelerin sonu hemen daima yutuluyordu. Birinci rolleri alanlar arasında her kelimesini açıkça işitebildiğim bir Refia Şenbay oldu. Salih Can'ın küçük fakat sakin, ölçülü oynadığı rolü, bir mektep temsilinde rol alan bir öğrenci ile değil de meslekten bir aktörle karşılaştığım hissini ve hazzını verdi. Faust'u oynayan öteki ekibin başlıca elemanlarını daha önceki piyeslerden tanıyorum. Onlar da bu kaydettiğim tenkitlere bir istisna teşkil etmiyorlar, bilâkis... Faust'un böyle iki ekiple oynandığını görünce, acaba bu usul neden daha önceki piyeslere tatbik edilmedi? Suali kendiliğinden belirdi. Neden şimdye kadar Antigone'de de, Kahvehane ve Bizim Şehir'de de, her çeşit eserde her ay içinde üç beş kişiyi seyrettik durduk. Bunlar en iyilerdir de onun için, denemez, çünkü iyi değiller. Meselâ Refia Şenbay gelecek için daha ümit verici bir sanatkar şahsiyeti gösteriyor. Beş senelik mezunlar içinde acaba kıyıda bucakta kalmış başka istidatlar daha yok mudur?

Kurulalı on sene, ilk mezunlarını vereli beş sene olan Konservatuvarımızın tiyatro kısmı için "Kendisinden beklediklerimizi bize gerçekten veriyor" diyemiyeceğiz. "Ama, efendim, hiçbir şey ilk adımda mükemmel olmaz ve bir memleketin tiyatrosu öyle üç beş senede de meydana gelemesin," diyecekler olabilir. Doğru. Ben mükemmellik beklemiyorum ve tiyatromuzun birkaç yılda meydana geleceğini de ummuyorum. Yalnız, atılan ilk adımlar muvaffakiyetli mi, doğru istikamette mi, bize gelecekte bir memleket tiyatrosunun doğacağını vaat ediyor mu? diye soruyorum.

[B.H. imzasıyla]

Söz, Sayı 2, Haziran 1946